

Az unitarizmus az erkölcs szolgálatában.¹

A sighişorai unitárius templom felszentelése nemcsak sighişorai unitárius hittestvéreinknek, hanem az egyetemes unitárius egyház minden tagjának, sőt merem állítani, hogy felekezeti különbség nélkül minden felvilágosult hívő léleknek örömnépe.

Csakhogya amig a sighişorai unitárius hívek a mai ünnepen áldozat-készségük és fáradozásaik sikerének örömét ünneplik, mi, akik az ő áldozatos seregükön kívül állunk, az ő templom avatásukban a hit erejének diadalát ünnepeljük.

Napjainkban templomavatási ünnepeken csaknem stereotíppé vált az a mondás, hogy „ma, amikor a vörös hatalom keleten és ujabban nyugaton is tömegesen égeti fel és rombolja le a templomokat, jól esik egy ujonnan épült templomot is látni.“

Bármilyen fájdalmas brutalitás legyen hívő lelkek hitével megszentelt templomoknak a lerombolása, az én lelkemnek mégis sokkal fájdalmasabb látvány, ha egy keresztény templom küszöbét felveri a gyom és ha egy templomot nem az istentagadók durvasága, hanem a hívek közönye dönt romokba.

Mert mélyen tisztelt hallgatóság, én abban is a hit erejének diadalát látom, ha azok a hatalmasok, akik Isten nélkül csinálták számadásaikat és ennél fogva alattvalóik hitétől féltik hatalmukat, gyilkoló fegyvereik által megfélemlített alattvalóikat csak úgy tudják távol tartani a templomtól, ha azt lerombolják.

Amikor azon örvendezünk, hogy a ma felszentelt templomban a keresztény hit és keresztény erkölcs egy újabb várral gazdagodott, röviden tekintsük át, hogy mivel ajándékozta meg Jézus tanítása az emberiséget és a jézusi szellem megértése által megnyiben szolgálja az unitarizmus az egyetemes emberi kulturát.

A világtörténelem és az összehasonlító társadalomölcselet megállapításai szerint az emberiség nem élhet hit és erkölcsi

¹ Elmondva a sighişorai unitárius templom felszentelése alkalmából rendezett vallásos ünnepélyen.

ideálok nélkül. Ezt az igazságot az atheizmus múltó kísérletei csak megerősítik.

Amikor az ókori hellén műveltség világosságánál a materialista polytheizmus és a csupán külsőségekre alapított bölcséleti morál elvesztették vonzó erejüket, a római világbirodalom népei meggyőző hit és vonzó erkölcsi ideálok nélkül egy lelki válság küszöbére jutottak.

Ebbe a korbba esik Jézus tanítói működése, aki a hit és erkölcsi világot a materializmus üres és merev alapjairól végtelenbe szárnyaló szellemi alapokra fektette és magasztos hitbeli és erkölcsi tanításainak meggyőző erejében a lelki és erkölcsi megújodás örök időkre kimeríthetetlen forrásait nyújtotta.

Az ókori pogány istenek, akik berkekben, ligetekben, fákban, barlangokban vagy az Olympus hegyén laktak, emberi gyarlóságokban bővelkedtek, irigyek, bosszúállók voltak: ezért az ókori pogány hit az örökös szorongó félelem rabszolgasága volt.

Ezzel szemben a keresztény hit a lélek szabadsága.

Jézus tanítása mutatta meg az ember kettős lényegét. A természeti világ korlátai csupán testünket kötik, ellenben lelkünk, mely Isten képét tükrözteti vissza, a végtelenbe szárnyal.

A keresztény hit alapja Isten szeretete és a keresztény lélek, amely szeretetben egyesül a mindenség végtelen urával, hite által szabaddá és erőssé válik.

Jézus tanítása bensőséggé és igazabbá tette az erkölcsiséget, mert cselekedeteink erkölcsi értékét nem materialis horderejük, hanem szívünk és lelkünk indulatai határozzák meg, amelyek Isten ítélőszéke előtt állanak, aki belát a szívek és lelkek legrejtettebb titkaiba is.

És az Isten ítélete elé állított erkölcsi igazságok abszolút biztossága képezi a keresztény társadalmi élet alapját. A jogi igazság az erkölcsőt nem pótolhatja, ellenben a jogi igazság hézagait az erkölcs van hivatva kitölteni.

A keresztény erkölcs alapja az emberszeretet.

A felebaráti szeretet közelebb hozza az embereket egymáshoz, áthidalja a társadalmi és faji különbségeket és magában hordozza az egyenlőség gondolatát.

Isten előtt minden ember egyenlő és ha van elsőbbség, annak alapja csak az erkölcsi méltóság lehet, amely független vagyontól, világi hatalomtól, mert Isten csak a szívek gazdagságát vizsgálja.

Amint a kiváló német theológus, Dr. Luthardt mondotta :

Az erkölcsi eszmény nemcsak pusztá szólam, hanem lényünk törvénye, amelyet bensőnkben hordozunk és érezzük, hogy annak betöltése rendeltetésünk célja.

Az erkölcsi igazság lelkünkben él, akaratunktól független és ítélkezik felettünk, mint lelkiismeret.

A lelkiismeret Isten szava, Isten törvénye, amelyet lelkünkbe irt, amely elítéli bennünk a rosszat és követeli a jót.

Habár a lelkiismeret szava akaratunktól független, az akaratot mégsem pótolhatja: mi magunknak kell szabad elhatározásunkból a lelkiismeret vezetését elfogadnunk.

Es aki a lelkiismeret parancsait következetesen semmibe veszi, annak lelkében Isten szava fokozatosan elhalkul és végül lelke úgy hányódik a szenvedélyek hullámain, mint iránytűnélküli hajó.

Éppen ezért erkölcsi szempontból a legsúlyosabb ítélet, ha valakiről megállapíthatjuk, hogy lelkiismeretlen.

Maga Jézus tanításainak lényegét olyannyira a szeretetben látta, hogy tanítványainak azt mondotta :

„Arról fogják megismerni mindenek, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást.“

És mégis közel kétezer éven át a keresztény világ a szeretet törvénye ellen vétett a legtöbbet.

Julian, az apostata császár ismerte a keresztény világnak ezt a gyengeségét és azáltal vélt halálos csapást mérni a kereszténységre, hogy szabad vallásgyakorlatot hirdetett minden eretnek szektának és anélkül, hogy tervébe bárkit is beavatott volna, zsinatra hívta az összes keresztény hitárnyalatok és szekták képviselőt. És ez a zsinat, amelyen az ellenfelek váratlanul találkoztak össze és amelyen komoly tárgyalásról szó sem lehetett, a legkétségbeejtőbb bábeli zűrzavar képét mutatta. Valamennyien Jézus követői, a legfantasztikusabb ellentétben álló vallási és erkölcsi tanokat hirdették, csak egyetlen egy ponton egyeztek meg mindannyian és ez az egy pont az egymás elleni legyőzhetetlen gyűlölet volt.

Julian elgondolása mefisztói volt, azonban a krisztusi eszméknek nem árthatott, mert az eszmék tisztaságát az emberi gyarlóság nem szennyezheti be.

Bár a krisztusi eszmék magasztos erényekkel termékenyítették meg az emberi sziveket és a keresztényi morál reá nyomta

a maga bélyegét az egyetemes emberi kulturára, a hitfelfogásbeli különbségekből származó gyűlölet végigvonult a kereszténység egész történetén és börtönökben, inkvizíciókban és véres mézszárlásokban tombolta ki magát.

És abban az időben, amikor a hitüldözés a legvéresebben tombolt, amikor Franciaországban a hugenotta üldözés százezreket tett hontalanokká, amikor nyugateurópában ezren és ezren szenvedtek vértanuhalált hitükért négy évvel a borzalmas párisi szentbernáti vérnász előtt, az akkor az unitárius szellem vezetése alatt álló Erdély az 1568 évi tordai országgyűlésen törvénybe iktatta a vallásszabadságot. Az unitárizmus ezáltal az egyetemes emberi kulturának új irányt mutatott, elsőnek hirdetve az igazság kutatásának szabadságát, amely a mai tudományos életnek is alapját képezi.

Az unitárizmus a jézusi tanításokból megértette és magáévá tette a szeretet szellemét és azt nemcsak a lelkiismereti szabadság tiszteletbentartásában, hanem embertársaink megbecsülésében és a felekezeti béke munkálásában is kifejezésre juttatja.

*

Napjainkban olyan kijelentéseket is hallunk, hogy ma már a vallás meghaladott álláspont, mert az emberi kultúra túlnőtt a valláson.

Ezzel szemben az igazság az, hogy az emberiség még máig sem művelődött odáig, hogy a kereszténység legfőbb erkölcsi parancsát, a szeretet parancsát betölthesse.

És ha Jézus arról ismeri meg tanítványait, hogy azok szeretik egymást, vajjon a mai keresztény világ irányítói, tényezői és népek sorsának intézői közül hányan érdemlik meg, hogy szívök szerint Jézus tanítványainak neveztessenek?!

Bizonyára nagyon kevesen lesznek és ezen ne is csodálkozzunk, mert az álliberalizmus évtizedeken át hamis próféták prédájául szolgáltatta ki a tanulni vágyó lelkeket. A világháború előtt Bécsben, a legkatolikusabb császárság fővárosában, az a Menger Károly volt a jogbölcsház egyetemi tanára, aki „Új erkölcstan” című könyvében Jézus Krisztust naivitással vádolja, mert a felebaráti szeretetet hirdeti, holott az ember alaptermészete az önzés. Ilyen és ehhez hasonló szellemű tanárok destruálták a fiatalságot egész Európában.

Azonban a Menger Károlyok abban tévednek, hogy a keresztényi moral nem egy kényelmes házi öltöny, amelyet a bűn

alakjára szabták, hogy valahogy feszélyezve ne érezze magát benne, hanem egy magasabb eszmény, amely irányt mutat az emberiség fejlődésének.

És ha napjainkban a világsajtó hasábjait egy újabb világháború veszélyének hirtelje járja be, ennek a veszélynek a felidőzésében egyedül az önzés prófétái a bűnösök.

Másfél évtized alatt számtalan konferenciát tartottak a béke biztosításának érdekében és népek sorsának intézői közül egynek sem jutott eszébe, hogy a békét nem az erőszak, nem a fegyverek hatalma, hanem kizárólag csak a lelkek kiengesztelése, az irgalom, a méltányosság, az erkölcsi igazság és a szeretet szelleme biztosíthatják.

És amíg a történelem dübörgő kerekerei megrázzák és reszketésben tartják a világot, Ti, ennek a most felszentelt kicsiny templomnak hívő serege, higgyetek és biztatok a keresztény erkölcs világmegváltó erejében és imádkozva kérjétek a jó Istent, hogy oltalmazza az emberiséget és tegye valósággá a karácsonyi ígéretet: Istennek dicsőség, a földön békesség és az emberek közt jóakarat.

Abrudbányay Ede.

Socinus Faustus, mint uttörő.

Ezen a címen jelent meg egy komoly és értékes tanulmány a *Hibbert Journal* 1935 évi júliusi számában E. M. Wilbur, az egyetemes unitárius történelem ma legnagyobb és legkiválóbb buvárától. Már ez a körülmény, hogy a tanulmány szerzője Wilbur, felhívja a figyelmünket, de az ardeali unitáriust föltétlenül érdekli már a Socinus Faustus személye is. Igaz, hogy a Dávid Ferencsel való vitáját vagy helyesebben megbeszéléseit az ardeali unitárius történetirók nem egyformán értékelik. Jakab Elek és Kanyaró Ferenc a Dávid Ferenc elleni küzdelemben csaknem olyan bűnösnek mondja, mint Blandratát. Kénosi Tózsér János, Uzoni Fosztó, Szentábrahám Mihály, Aranyos Rákosi Székely Sándor, Dr. Borbély István, Ferenc József s utóbb Vári Albert is az átdolgozott *Unitárius Kis Tükörben* Socinus Faustust nem állítják be rossz színben, mert Socinus Faustus a maga meggyőződésére akarta vinni Dávid Ferencet, s mikor ez nem sikerült, elutazott Lengyelországba, anélkül, hogy Dávid Ferencnek ártott volna. Sőt bizonyos adatunk van róla, hogy Dávid Ferenc fiát Lengyelországban segítette. Wilbur is ezen az állásponton van, amint a „*Mi unitárius örökségünk*“ című, jeles művében is kifejtette. Ebben a munkában nem is érinti ezt a kérdést, de a mi álláspontunk leszögezése végett meg kellett ezt a tényt is emlitenünk. Minket tehát kiválóan érdekel a Socinus Faustusról való tanulmány, mert az ardeali unitarizmusnak a lengyel sociniánizmussal sok érintkezése volt s a lengyelekből sokan be is olvadtak a mi egyházunkba. Azonban, amint a tanulmány mondja, érdekelnie kell minket a Socinus Faustus sorsának azért is, mert közeledik (1939) születésének 400-ik évfordulója, s habár a vallás, amelyet az ő nevéről neveztek el s amelynek tényleg ő adta meg a formát a kialakulás szempontjából, ma már akár mint teológiai rendszer, akár mint vallási mozgalom, elavultnak tekinthető, mégis megérdemli a figyelmünket. Hiszen Socinus könyvei, különösen a socinianizmus szimbolikus könyve: *A Rakowi Káté*, legalább is kétszáz